

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ОБЛАСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

Економічна безпека у наш час є найважливішою умовою діяльності підприємства, за наявності якої забезпечується стабільність діяльності, створюються можливості для розвитку підприємства та повного використання його потенціалу. Відповідно, безпекозабезпечувальна діяльність підприємства, результатом якої є забезпечення економічної безпеки, набуває значення поряд з такими як забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності, а управління підприємством становиться безпекоорієнтованим.

Суттєве підвищення значення економічної безпеки підприємства, значна увага до цієї категорії в теорії управління, нагальні потреби безпекозабезпечувальної діяльності підприємства, які вимагали вирішення, зумовили формування та активний розвиток нового напрямку в управлінській науці – економічної безпекології, підвалини якої закладено у новітній науковій системі – безпекознавстві, що становить собою сукупність знань про безпеку соціально-економічних систем різного виду та призначення і закономірності її забезпечення.

З одного боку, посилена увага до економічної безпеки соціально-економічних систем різного виду та призначення сприяла формуванню та розвитку безпекознавства, а, з іншого, саме безпекознавство зумовило посилення уваги до проблематики економічної безпеки.

Економічна безпекологія як новий напрям в управлінській науці становить собою галузь знань про природу економічної безпеки об'єктів (національна економіка, регіон, галузь, підприємство), її джерела та передумови, оцінювання та забезпечення. За своєю побудовою економічна безпекологія є вченням, комплексом взаємопов'язаних ідей, внутрішньо диференційованою, але цілісною системою знань, в якій одні елементи залежать від інших, а початковий базис становить сукупність тверджень, понять і категорій, визначених за певними методологічними принципами і правилами.

В межах економічної безпекології:

відбувається збір та упорядкування емпіричних даних щодо економічної безпеки конкретного об'єкта (держави, регіону,

підприємства);

здійснюються синтез, узагальнення, критичний аналіз та систематизація об'єктивних знань щодо економічної безпеки конкретного об'єкта (держави, регіону, підприємства), які не лише описують феномен економічної безпеки, а й дозволяють розкрити її сутність, виявити причини, форми вияву, причинно-наслідкові зв'язки економічної безпеки за рівнями економічної системи;

виявляються і досліджуються загальні та специфічні об'єктивні закономірності організації та функціонування систем економічної безпеки різного класу, що надає цілісне уявлення про закономірності та наявні зв'язки в її системному забезпеченні;

вивчаються причини та чинники зміцнення або погіршення економічної безпеки;

розглядаються питання оцінювання та забезпечення економічної безпеки конкретного об'єкта (держави, регіону, підприємства) [3, с. 15].

Наразі в Україні, пострадянських країнах, країнах Східної Європи (Польща, Болгарія) відбувається активний розвиток економічної безпекології, що виявляється в:

глибокому та системному осмисленні наявних явищ та процесів у безпекозабезпечувальній діяльності;

формуванні комплексу поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення явищ економічної безпеки;

генерації нових ідей, появі свіжих поглядів, формуванні понятійно-категоріального апарату;

творчому переосмисленні концептуальних основ управління об'єктами безпеки (держава, регіон, підприємство) та інституціонального середовища їхньої діяльності.

В економічній безпекології як і в будь-якій науці відбувається постійне розроблення та систематизація знань про економічну безпеку конкретного об'єкта у вигляді формування низки теоретичних положень, гіпотез, закономірностей за результатами критичного аналізу фактів та попередніх теоретичних положень, їхнього розширення, доповнення, трансформації та узагальнення, виявлення казуальних причин наявних явищ та виявлення причинно-наслідкових зв'язків між ними. Одним з результатів цих процесів є не лише поповнення та оновлення наявних знань за загально визначеними предметними областями економічної безпекології, а й поява нових предметних областей.

Загально визначене формальне та змістове визначення предметних областей в економічній безпекології сприятиме її подальшому системному розвитку, визначенню актуальності досліджень з економічної безпеки конкретних об'єктів.

Якщо виходити із загального визначення поняття "предметна область" (або універсум міркування, область теорії) [2, с. 276], то предметну область в економічній безпекології слід розглядати як єдність взаємопов'язаних однотипних елементарних об'єктів, їхні властивості, відносини та функції, що розглядаються в межах окремого напрямку економічної безпекології.

Предметні області в економічній безпекології сьогодні вивчено різною мірою – від наявності достатньо струнких та логічних пояснень природи та характеру поведінки елементарних об'єктів, визначенні їхніх властивостей, особливостей та взаємозв'язку до лише постановки питань, тобто виявлення нових об'єктів та предметів дослідження та його актуалізації.

Сьогодні є всі підстави говорити про в економічній безпекології кількох визнаних науковою спільнотою предметних галузей, результати дослідження в яких сприятимуть посиленню єдності та цілісності економічної безпекології як науки, що виникла та розвивається на стику управління, психології управління, соціології та економіки.

Адже підвищення статусу накопичених знань з економічної безпеки – з безпекознавства до економічної безпекології – висуває суворіші вимоги до обґрунтованості положень, їхнього взаємозв'язку, цілісності експлейнарного, теоретичного та методологічного базисів, примушує до перегляду низки положень, які у безпекознавстві видавалися зрозумілими та такими, що претендували на фундаментальність.

Розглянути докладно всі предметні області в економічній безпекології в межах даної публікації неможливо. Тому має сенс зупинитися на основних з них. До основних предметних областей в економічній безпекології належать такі.

Створення методологічного базису економічної безпекології. Актуалізація цієї предметної області економічної області в економічній безпекології зумовлена підвищенням її наукової зрілості, подальшим поглибленням її теоретичних положень та їхнім різноманіттям (а іноді – навіть різновекторністю та комплементарністю). Методологія в економічній безпекології становить системуутворюючий стрижень і глибинне підґрунтя наукових парадигм, підходів, традицій, напрямів, течій і шкіл, утворених на її основі [1], розкриває, за допомогою яких засобів економічна безпека конкретних об'єктів відтворюється у теоретичних положеннях, концептах та конструктах. Не можна не побачити, що в економічній безпекології, як, власне, і в інших науках, за Т.В. Гайдай [1], поширюються суб'єктність наукового знання (без суб'єкта немає об'єкта), системність, нелінійність, контекстуальність наукових результатів та теоретичних висновків. Надані Т.В. Гайдай

філософсько-методологічні ознаки постнекласичної економічної науки визначають домінування в економічній безпекології методологічного плюралізму ("методологічний анархізм"), за якого ступінь "жорсткості" нормативних критеріїв наукової методології інтенсивно "розмивається", а серед методів, що можуть знайти використання у дослідженні економічної безпеки держави, регіону, галузі, підприємства, починають домінувати методи системного аналізу, синергетичні та еволюційні методи, контекстуальний та іманентний методи, а також економіко-математичне моделювання.

Системотворення. Ідея системного характеру забезпечення економічної безпеки сьогодні однозначно сприймається науковцями і не оспорується. Сьогодні в економічній безпекології з'явилися серйозні системні дослідження, в яких об'єктом дослідження виступає система економічної безпеки підприємства (наприклад, Є.І Овчаренко [4], О.В Ілляшенко [3]). Але незважаючи на наукові здобутки названих та інших науковців, стосовно системотворення в економічній безпекології слід визнати наявність низки проблем, які розв'язано нечітко, неповно або навіть взагалі не розв'язано: призначення, структура та функції системи економічної безпеки підприємства, визначення масштабу, складності та режимів функціонування системи, взаємозв'язок функцій системи економічної безпеки підприємства з функціями інших підсистем системи управління підприємством, створення загальних принципів основ формування та дії механізмів системи, оцінювання результативності її функціонування. Okремо слід зазначити на недосконалість понятійно-категоріального апарату системотворення, для стану якого характерні методологічна невизначеність, плутанина причин та наслідків, вульгарне застосування методу наукової експансії, відрив смислового наповнення поняття "система економічної безпеки" від вихідного поняття "система", а головне відсутність цілісності як універсальної ознаки системності, внаслідок чого наявні визначення змісту категорії "система економічної безпеки" не мають змістового навантаження. І це далеко не повний перелік проблем у системотворенні в економічній безпекології.

Естиметологія. Оцінювання економічної безпеки підприємства становить зміст естиметології (від англ. estimate – оцінювати) в економічній безпекології. Оцінювання економічної безпеки підприємства належить до тих питань економічної безпекології, щодо яких існують численні дослідження, але поки ще не існує оцінної системи та методології її створення. Становлення естиметології в економічній безпекології має відбуватися за дедуктивною логікою, але фактично відбувається за індуктивною логікою, відповідно до якої спочатку створюються та отримують розвиток елементи нижчого рівня оцінної

системи, тобто відбувається перехід від часткового знання переважно емпіричного характеру до більш загального. Причому, йдеться про неповну індукцію, коли знання про частину переносяться на ціле. Найбільш розробленими з числа елементів оцінної системи в економічній безпекології є кілька підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства: функціональний, індикаторний, експертний та ін. Кожному з підходів властиві свої достоїнства і обмеження, але жоден з них не визнаний досконалішим порівняно з іншими. Внаслідок абсолютно різної інструментальної бази наявні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства не конкурують між собою. Можна говорити лише про різний ступінь розробленості підходів, їхнього поширення та достовірності оцінок, які отримано з їхнім використанням.

Забезпечення економічної безпеки. Забезпечення економічної безпеки є найменш дослідженою предметною областю в економічній безпекології. Забезпечення економічної безпеки становить зміст безпекозабезпечувальної діяльності (держави, регіону, підприємства), здійснюється за допомогою сукупності способів, застосування яких практично завжди супроводжується використанням ресурсів різних видів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних, часових тощо). Сьогодні остаточно не визначено перелік доцільних до застосування способів забезпечення економічної безпеки, їхнього взаємозв'язку зі способами забезпечення результативності діяльності підприємства (конкурентоспроможності, ефективності), умов раціонального використання способів, визначення витрат та ефективності їхнього використання.

Отже, лише простий перелік предметних областей та основних питань, що потребують вирішення у цих областях, свідчить про необхідність подальших системних досліджень в економічній безпекології, які мають відбуватися у тісному зв'язку з управлінням підприємством.

Література

1. Гайдай Т. В. Методологічні ознаки історичних типів наукової раціональності економічної теорії у вимірі сучасної філософії науки // Т. В. Гайдай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія "Економіка". — 2015. — № 11 (176). — С. 6-12.
2. Ивин А. А. Словарь по логике / А. А. Ивин, А. Л. Никифоров. — М.: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 1997. — 384 с.
3. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства [монографія] / О. В. Ілляшенко. — Харків: Мачулін, 2016. — 504 с.

4. Овчаренко Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання : [монографія] / Є. І. Овчаренко. — Лисичанськ: ПромЕнерго, 2015. — 483 с.